

WATERTRAMMELANT

BLOEMLEZING UIT GERECHTSSTUKKEN

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2016 albertmetselaar@home.nl

Een afbeelding uit de voormalige statenzaal, nu onderdeel van het Drents Museum, van Drentse wijze heren, die bezig zijn met het opstellen van het Landrecht van 1614. Volgens dit Landrecht werd in Drenthe recht gesproken. Tussentijds kwamen er aanvullingen en een eeuw later kwam er een enigszins verbeterd Landrecht. In Hoogeveen gold het Landrecht van Drenthe. Dat was niet vanzelfsprekend. In Heerlijkheden kon ook een ander of een aangepast Landrecht gelden. De Heerlijkheid Echtens-Hoogeveen kende enkel de lagere rechtspraak, waarbij men zich richtte op wat gangbaar was in Drenthe, met hoger beroep bij de Etstoel.

De een zijn leed, is de ander zijn weet. Hoe meer trammelant, hoe meer papier er uiteindelijk werd bewaard. De 17^e en 18^e eeuwse wet- en regelgeving van zowel Drenthe als Hoogeveen, staat vol met voorbeelden uit de dagelijkse praktijk. Er ging wel wat mis, maar juist daardoor weten we hoe men met zaken omging. Op plaatselijk niveau was het de schulte, die binnen zijn schultambt boekhoudingen bijhield, waarin voogdijzaken, inventarissen, en schuldbrieven konden worden opgetekend. Veel van deze informatie is al verwerkt in de teksten over de werven en de handel in pramen. Sommige zaken vallen niet zo gemakkelijk in één van de hokjes. Ze bieden ons echter wel een mooie kijk op het omgaan met pramen. We hebben daarbij ook nog het 'geluk' dat schulte Beuker stierf tijdens zijn ambtsperiode, en nogal onhandig met zijn boekhouding om is gegaan. Zo is er heel wat op papier gekomen, dat anders tussentijds was overgedragen.....

SCHULTE BEUKER EN DE ONTEIGENDE PRAMEN

Na het overlijden van schulte Ernst Beuker (1777) kreeg zijn opvolger Van Rossen een behoorlijk aantal onverwerkte zaken onder zich. Als we door het vierde deel van de boekhouding van de schulden van Hoogeveen bladeren (no.358.4) dan kunnen we de indruk krijgen, dat er heel wat geld bij de schulte was binnengekomen, dat nog niet was uitbetaald aan de rechthebbenden. Beuker speelde min of meer voor bank? Dit niet tot genoegen van zijn omgeving en de mensen waarvoor hij de zaken had verkocht. Daarover straks meer. Het geeft ons wel een mooi beeld van een aspect van de praamhandel en de financiële wereld daar omheen. Het ging hier stuk voor stuk om pramen, op afbetaling verkocht, waarvan de eigenaar zijn schulden niet kon voldoen, zodat de schuldeiser de praam liet vastleggen. Vervolgens zorgde Ernst Beuker voor een publieke verkoop. We zien en horen in gedachten de trommelslager rondgaan, op vaste plekken roepend dat er een verkoop was. We zien en horen in gedachten de nieuwtjes aflezen tijdens de kerkespraak, als vast onderdeel van de kerkdiensten. Plaats en tijdstip werd genoemd. Mensen komen bij elkaar, bij de woningen waar de pramen aan wal liggen. We lezen in de na Beukers dood opgetekende zaken:

1765, september 9. Wegens een opslag van een praam door scholtes Beuker aangelegd, bevaren geweest bij Albert Caspers, gehouden de 9^e september 1765.

Harm Barghuis

St.M: 1771 f 28,0,0

St.M: 1772 f 13,0,0

NB. Daar mee te rekenen.

1771 Januari 25. Wegens een opslag van een praam, door Jacob Alberts Scholten verkocht, de 25^e januari 1771 en gekocht bij Jan Pot. Borg H.G.Hofman f 185,-,-

St.M: 1772 f 75,-,-

1773 f 75,-,-

1774 f 35,-,-

f 185,-,-

Februari 5 (1771). Wegens een praam door de erfgenamen van Hk.Hk.Tigelaar verkocht de 5^e februari 1771. Aangekocht door H.Barghuis f 275,-,-.

(Tussen de citaten vinden we opmerkingen over andere verkochte zaken. De berekeningen hebben betrekking op afbetalingen van de koper, richting Ernst Beuker. Gelet op notities als 'daar mee te rekenen' weten we dat dit geld soms wel, en soms niet was afgedragen aan de schuldeiser, waarvoor de praam was verkocht. Onduidelijke berekeningen zijn weggelaten.)

1773, januari 8. Wegens een opslag van twee pramen door de weduwe H.H.Beuker gehouden. Berent Wilms een praam gekocht, waarop nog resterende f 34,-,-

St.M. 1777 f 30,-,-

St.M. 1778 f 4,-,-

34,-,-

Februari 12 (1773). Wegens een praam door H.Berghuis aangelegd en verkocht van Thijs Jans, hebbende opgebracht f 560,-,-.

(Eronder weer een hele berekening, die er op neerkwam dat er nog geld verrekend moest worden met Harm Berghuis.)

1773 juli 15. Wegens een praam van Marten ten Heuvel door H.Barghuis aangelegd en verkocht, aangekocht bij J.P.Lefferts en J. van de Weterink voor f 937,-,-

(Eronder vinden we een berekening waaruit blijkt dat J.P.Lefferts in termijnen een bedrag van f 243,-,- heeft betaald, en J.van de Weterink f 437,-,-. Dan kwamen er ook nog rentes bij. De praam was al met al nog niet afbetaald door de kopers. Er moest ook nog met Harm Barghuis worden gerekend.)

1774 januari 6. Wegens een praam door Abraham Stoter en Jan Cornelis verkocht, gekocht door Willem Tijmooij voor de somma van f 202,-,-.

(Daar kwam voor de verkoop nog f 10,2,- aan 'stuivergeld' overheen, de kosten van het werk van schulte Ernst Beuker. Eronder een berekening van ontvangsten.)

Wegens een opslag van pramen en schuiten, gehouden de 19^e augustus 1774 verschenen SM. 1774, 1775 en 1776 f 269,7,4.

(Die 19^e augustus viel in een economisch moeilijke periode. Er gingen meerdere vaartuigen in de verkoop. Helaas, geen namen. Uit notities weten we dat schulte Van Rossen al f 260,14,0 had ontvangen en dat er nog f 35,13,4 tegoed was van Albert Koster. Het ging om meerdere vaartuigen, maar blijkbaar ook om oudere pramen, anders was het totaalbedrag wel hoger geweest.)

1777 januari 13. Wegens een opslag door Jan Alberts Klinkien gehouden van een praam, aangekocht bij Roelof Nijenhuis voor f 450,-,-

*Stuivergeld f 22,10,-
f 472,10,-*

(Daar was inmiddels al f 162,-,- van betaald.)

1763 Jan.14 Wegens een opslag van venen en praam door R. van der Veen en de momboiren over het onmondige kind van R. Nijenhuis gehouden volgens afrekening van mei 1780 f 481,8,14.

Schulte Van Rossen hier bij nog dat hem aanging verrekend f 6,8,4.

(Genoteerd wordt dan dat het bedrag door de schulte is betaald. Maar wat opvalt is, dat het gaat om een zaak die 17 jaar later pas was afgewerkt. Hieronder nog zo'n late kwestie. Sommige zaken werden helemaal niet afgewerkt.....)

1764 Maart 27. Wegens een opslag van een geboeide praam, door Jan Kuijk verkocht f 150,-,-.

NB. 1778 de 17 juni deze f 150,-,- door schulte Van Rossen aan L.A.Steenbergen voldaan vediquit op de opslagcedel.

1771 Jan. 25. Wegens een praam door Jacob Alberts Scholten in opslag verkocht f 260,-,-. Koper Jan Post, borg H.G.Hofman.

1772 Maart 10. Wegens een opslag van een praam door Jan Caspers Hagen verkocht f 150,-,-

NB. 1779 de 17 febr. Deze 150,- door mij J.C. van Rossen voldaan vedquit of verrekend.

NB. Met H.Barghuis te rekenen.

1773 Jan 18. Wegens 2 pramen door de weduwe H.H.Beuker verkocht f 501,15,6. Een door schulte Beuker gekocht voor f 352,5,-.

Etc. stuivergeld f 4,10,-

Een gekocht door Berent Willems Kleijne f 154,-,-.

1774 Jan.6. Wegens een praam door Abraham Stoter en Jan Cornelis verkocht en gekocht door W.Timooij voor f 202,-,-.

Door schulte betaald f 110,-,-

f 92,-,-. (Schulte Van Rossen betaalde de rest af.)

(1774) Feb. 12. Wegens een opslag van een praam van Thijs Jans door Harm Barghuis aan gelegd en verkocht f 480,-,-.

Verkocht voor de somma f 560,-,-.

H.Barghuis ontvangen f 80,-,-

NB. Met H.Barghuis te rekenen f 480,-,-.

(1774) Aug.29 Wegens de praam en 2 schuiten f 105,6,-

f 60,-,-

f 53,-,-

f 260,6,-

f 110,-,-

f 608,12,0

af: f 236,13,4

1775 januari 3. Wegens een opslag van een praam door Jan Alberts Klinkien verkocht en aangekocht bij Roelof Nijenhuis f 300,-,-.

(Eronder weer een berekening, die begint met f 450,-,- zodat ons ontgaat hoe de cijfers precies in elkaar zitten.)

(1775) januari 19. Wegens een opslag door Jacob Geerts Capteijn gehouden, verschenen mei 1775 St.M.: 1775, 1776, 1777, 1778 en 1779 f 135,-,-.

Koper Jurjen Geerts Logjes f 260,-,- van een praam.

HARM BERGHUIS SLEEPT DE ERVEN BEUKER VOOR DE ETSTOEL

Tot zover de citaten. We zagen enkele malen vermeldingen waar scheepstimmerman Harm Berghuis bij betrokken was. Opvallend is dat hij als enige scheepstimmerman in deze opsomming voorkomt. Zouden de andere scheepstimmerlieden dan geen pramen hebben verkocht? Kan natuurlijk, mogelijk zaten die meer in het onderhoud van de elders gebouwde pramen. Of had Harm Berghuis een ander systeem van betaling, waardoor mensen eerder in de problemen kwamen? Een derde mogelijkheid is dat er veel meer niet-betaalde pramen waren, waarvan de inkomsten van de executieverkoop direct doorvloeiden naar de eiser, en dat Ernst Beuker en Harm Berghuis een onderling betalingsstelsel hadden, dat afweek van gebruikelijk, waardoor zaken mis konden gaan. We moeten er naar raden. Zeker is dat Harm Berghuis zelf niet blij was met die veel te late betalingen. Het conflict liep hoog op en duurde tot ver na Beukers dood.....

Soms moest je als scheepstimmerman wel erg lang wachten op betaling van je pramen. Wanneer iemand niet kon betalen, en je vroeg gerechtelijke executie, zodat onder dwang en door verkoop van goederen van de koper je alsnog je geld zou krijgen, dan was het nog maar de vraag of het dan goed kwam. Op 21 juni 1785 speelde er voor de Etstoel een ingewikkelde zaak tussen Harm Berghuis en schulte Van Rossen. Harm Berghuis was nog een som geld schuldig aan schulte mr. J.C. van Rossen, zo lijkt het uit de eerste zinnen. Het ging om f 674,8,8. Die betaling was uitgesteld, in de tijd dat Harm Berghuis een geschil had met Hendrik Brinkman, als hoofdmomber over de kinderen van wijlen schulte Beuker, inzake twee verkochte pramen. Dat speelde op 19 oktober 1784, voor het gerecht van Echtens-Hoogeveen. Hij kwam vervolgens niet tot actie tegen Hendrik Brinkman, binnen de daarvoor gestelde tijd, en wilde ook de rekening aan Van Rossen niet voldoen. Als hij in beroep wilde gaan, dan had hij daar een bepaalde tijd voor gehad, en anders had hij gewoon het geld aan Van Rossen moeten betalen. Aldus beweerde Van Rossen.

Harm Berghuis voerde via zijn advocaat aan dat hij van wijlen Schulte Beuker, en de mombers over diens kinderen, bij tijd en wijle geld had ontvangen, vanwege goederen en opslag, verkocht door schulte Beuker. Harm had daarvan diverse betalingen ontvangen, soms in natura, zowel vanwege de termijnen van afbetaling van de pramen als voor andere goederen die Beuker voor hem had verkocht. Sommige termijnen waren pas verschenen toen Beuker al lang was overleden. Deze betalingen aan Harm Berghuis had Van Rossen als opvolger van Beuker over moeten nemen, en dat had hij ten dele ook gedaan. Dat was het juridische verhaal, maar wat zat er nu achter?

Harm Berghuis had twee pramen verkocht. De kopers betaalden niet. De pramen werden tijdens een gerechtelijke procedure door schulte Ernst Beuker in de opslag verkocht aan J. Westerman en J. van de Wetering. Die betaalden de schulte, die daarover voor f 674,8,8 aan Harm Berghuis schuldig bleef. Daar kwam dus nog rente overheen, over al die jaren dat de gelden niet waren uitbetaald. Beuker was overleden in 1777. De zaak was nog niet afgerond in 1785. Hendrik Brinkman had

de zaken behartigd voor de kinderen van Ernst Beuker, na diens overlijden. Hij was met Harm Berghuis in gesprek geweest over de betaling, maar ze waren het niet eens geworden over de hoogte van het totale bedrag. Behalve de door Harm Berghuis geëiste rente, speelde er ook een bedrag dat Berghuis volgens Brinkman schuldig was aan de boedel van Beuker, vanwege advocaatkosten. Tegenover de f 674,8,8 van Harm Berghuis, en bijkomende renten, stelde Hendrik Brinkman op de afrekening van 1784 nog f 34,-,- aan advocatensalaris, nog een post van f 51,14,- en f 171,13,- aan renten. Als we dit zo lezen, dan krijgen we de indruk dat de positie van schuld en schuldeiser door de rekening van Hendrik Brinkman aan Harm Berghuis min of meer werden omgedraaid..... Die indruk krijgen we ook als we de kop van het verslag vergelijken met het vervolg. Het was niet Van Rossen die nog f 674,8,8 kreeg van Harm, het was Harm die **zijn** f 674,8,8 wilde zien.

Het geld kwam dus niet. Vervolgens deed Harm Berghuis een beroep op de schulde van Hoogeveen, J.C. van Rossen. Van Rossen was de opvolger van Beuker. In die zin lag ook een deel van de problematiek op zijn bord. Van Rossen probeerde Harm weer naar Hendrik Brinkman te sturen, om de zaak in der minne te schikken, maar Harm zag dat niet meer zitten. Hij was klaar voor een gerechtelijke procedure op Echtsens-Hoogeveen, tegen Brinkman, en de schulde zou die moeten opstarten. Harm eiste executie van een deel van de boedel van wijlen Beuker, om zijn praamgeld te krijgen. Hendrik Brinkman had de boekhouding van schulde Beuker al langer onder ogen gehad. Beuker was geen goede boekhouder. In de rechtszaak van 21 juni 1785 wordt voor de Etstoel gesproken over **'zijnne zwakke toestand in de administratie van het scholtambt'**. Daarom had Hendrik Brinkman zijn zwager daarin geassisteerd. Er werd nog veel meer gezegd, veel geschoven met bedragen, en wie weet wat er allemaal werd gedacht, maar men kwam er niet uit.

Schulde Van Rossen tekende hoger beroep aan bij de Etstoel van Drenthe. Van Rossen eiste dat Harm Berghuis zich maar moest schikken in de voorgestelde afrekening van 19 oktober 1784, zoals vastgesteld voor het gerecht van Echtsens-Hoogeveen, c.q. de Heer van Echten, de directe verantwoordelijke van schulde Van Rossen. Hield deze Van Echten zijn schulde de hand boven het hoofd? Of durfde Van Echten niet door te pakken, vanwege dreigende Patriottische druk? De Etstoel vond de eis van Van Rossen ongefundeerd. Het kwam er al met al op neer dat men het opnieuw intern op moest zien te lossen, en zo niet, dat Van Rossen als schulde tegen Brinkman moest optreden, als boedelhouder – hoofdmomber – over de kinderen van Ernst Beuker. Kwam men er niet uit, dan zou men in zo'n situatie de Etstoel weer in kunnen schakelen.

ETSTOEL DOET UITSPRAAK IN CONFLICTEN RONDOM BEUKER

Op 24 juni 1788 deed de Etstoel een uitspraak over diverse schulden, al dan niet te betalen uit de boedel van wijlen Ernst Beuker – en dus voor rekening van zijn dochters – of uit de kas van de nieuwe schulde Jannes Cremer van Rossen. De trammellant rondom de nalatenschap van Beuker was zo hoog opgelopen, dat niemand er meer uit kon komen. Bij al deze problemen ging het om de vraag waar de grens tussen zijn persoonlijk leven lag, en die van zijn boekhouding als schulde, als het

ging om financieel beheer. We kunnen ook kort door de bocht zeggen.... De schulde had zoveel onduidelijke financiële handelingen verricht, dat het riekte naar fraude. Op 24 juni 1788 ging het weer om de vraag of er sprake was van schulden of baten die Van Rossen mee had gekregen, toen hij het schultambt op zich nam, en schulden of inkomsten die vielen onder de erfenis van zijn dochters, vertegenwoordigd door hoofdmomber Hendrik Brinkman. Het ging over heel wat zaken, die hier niet ter zake doen. Er was bijvoorbeeld sprake van een grasvellige boedel van Jan van Dalen, de beurtschipper. Het ging over een bedrag van f 68,5,10. Moest iemand dat nog ontvangen of betalen? Hoe dan ook, het werd de schulde ontzegd, het was voor de kinderen, de erven Beuker. De kinderen Beuker hadden aangenomen wegens een opslag van venen en een praam door Roelof van der Veen en de mombaren over Roelof Nienhuis' zoon gehouden f 481,14,-. De erven namen ook de f 150,-,- op zich vanwege de opslag "*van de praam door Jan Kuik gehouden*". De erven accepteerden ook "*de post wegens de opslag van de weduwe van Jan Cuiper Winkel f 652,-,-*". Verder werd door schulde mr. Jannes Cremer van Rossen voor de Etstoel ingebracht een serie posten, rekeningen, die door de erven werden goedgekeurd. Die zouden de erven dus betalen of ontvangen. Daarbij was ook het bedrag van f 280,-,- wegens een praam gekocht door H.Barghuis, en f 139,-,- wegens een praam verkocht door A. Stoter. Zo kwam 11 jaar na de dood van schulde Beuker een eind aan de afwikkeling van de problemen rondom zijn functioneren als schulde. Door ingrijpen van bovenaf, de hoogste Drentse rechtsinstantie.

Wie niet meer helemaal helder heeft hoe of wat, laten we ons troosten met de gedachten dat men er ook toen al niet uit kwam. Maar we gaan ook terug naar een andere zaak. Op de volksvergadering van 2 februari 1763 bij de Hollandse brug bij het Kruis, sprak scheepstimmerman Thijs Jannes Thalen over schulde Ernst Beuker. Wat er werd gezegd door hem en Willem Tijmoy, met wie hij aan de praat was, dat weten we niet, maar schulde Beuker nam het hen erg kwalijk en stuurde de pander (gerechtelijke bode) er op af. Het zou zijn gegaan om kwaadaardige lastering en leugens, tot nadeel van de schulde, die ze daar uitbraakten, waardoor Beuker bij de gemeente verdacht werd gemaakt. Slechte en schelmachtige dingen hadden ze verteld, en op die wijze zou Beuker omgaan met de belangen van het kerspel. Beuker voelde zich beledigd in zijn eer en goede naam. De pander moest op 3 februari 1763 aan Thijs Jannes Thalen duidelijk maken dat hij deze uitingen gerechtelijk staande moest zien te houden, maar als er berouw over was, en hij bekende het door onvoorzichtigheid zonder kwade opzet gedaan te hebben, omdat hij niet meer wist dan eervolle en goede dingen van de schulde, dan zou de schulde het hem vergeven. Hield hij zijn woorden stand, dan zou hij gerechtelijk vervolgd worden. Dat zo hem in het vervolg de lust wel ontnemen om zich nog eens van dergelijke vuile lastering te bedienen. Na het bezoek van pander R.H.Kuyper aan Thijs Jannes Thalen en Willem Tijmens Moij, rapporteerde deze dat de mannen niets anders wisten van schulde Ernst Beuker 'als eer en deugd' Waar rook is, is vuur? In de boekhouding van het kerspel uit 1763 kon bij onderzoek geen probleem worden gevonden. Thijs Jannes Thalen leefde nog in 1788. Hij maakte mee dat er voor het grote publiek duidelijk werd gemaakt dat er niet alleen vuur was, waar hij de rook van zag, maar dat er een hele veenbrand was in Beukers boekhouding....

BEDROGEN WEDUWEN?

Jentje Jans, weduwe van Pieter Jans Blokzijl van het Hoogeveen, procedeerde 5 juni 1773 voor de Etstoel tegen Janna Clunder, weduwe van Kier van Raalte, eveneens van het Hoogeveen. Een van de zaken die daarin naar voren kwamen, was dat Kier van Raalte 13 of 14 jaar daarvoor, 1759 of 1760, een praam van Pieter Jans Blokzijl had verkocht aan Jan Thijs. Daarvoor had Kier f 300,-,- ontvangen. Hij zou dat nooit aan Jentje's man hebben gegeven. Jentje moest ook nog ander geld van Kier hebben. Kier was daar diverse malen op aangesproken, ook door de zoon van Jentje en Pieter. Dat was allemaal niet zo vriendelijk gegaan. Janna Clunder en haar verdediger betoogde dat het allemaal niet te bewijzen was. De Etstoel oordeelde dat op een volgende Lotting de partijen nader gehoord zouden moeten worden. Zo mogelijk zouden ze de partijen in de minne verenigen, en anders tot een uitspraak moeten komen. De 12^e juni verklaarden de 24 Etten dat de zaak was verjaard. Weg geld. Of was er wel betaald, door Kier aan Pieter, verdween het geld op een andere manier? De personen waar het om ging leefden niet meer. Kier was zo het lijkt actief als praammakelaar.....

IK ONTKEN ALLES.....!

Uit een proces voor de Etstoel van 1 december 1774 wordt duidelijk dat Coendert Coenders van het Hoogeveen in 1766 een praam had gekocht van Arent van Blankenstein, voor f 300,-,-. Na de dood van haar man had Coenderts weduwe, Geertruid Cok, de praam voor f 240,- doorverkocht aan Lubbert Bos. Maar de levering ging niet door, omdat Arent van Blankenstein daar tegen was, zodat Geertruid de praam hield. Volgens Arent zou Lubbert het geld niet hebben om de praam te kunnen betalen. Verder woonde Lubbert Bos in Overijssel. Daar had Arent ook moeite mee. In die dagen zou dat juridisch lastiger worden, als Lubbert niet direct zou betalen. Die praam zou vervolgens gerechtelijk worden verkocht, zo had Geertruid Cok met Arent van Blankenstein afgesproken. Dat gebeurde vervolgens ook niet. Arent zette dit maar niet door. De praam zat in de grond, lezen we in de processtukken. Kortom, hij was onder water. Al die tijd zat Arent van Blankenstein haar achter de rokken om het geld te kunnen beuren, dat hij nog voor de praam moest hebben. Meer dan een jaar zat de praam zo 'in de grond', tegenover de Korte Wijk, op Slood. Dit alles buiten de schuld van Geertruid om, zo werd betoogd.

In mei 1770 heeft Arent de praam laten lichten. De praam was echter in slechte staat, en het opgoed – wat er zoal bij hoorde om de praam gebruiksklaar te hebben – was ook verminderd. Er was afgesproken dat Arent zich bij verkoop met de opbrengsten tevreden zou stellen. De praam bracht maar f 17,-,- op, het opgoed f 80,-,-. Vervolgens deed Arent van Blankenstein Geertruid een proces aan, om het resterende geld te kunnen ontvangen. Hij ontkende dat hij afspraken over verkoop zou hebben gemaakt, en die niet was nagekomen, zodat hij ook ontkende dat door zijn schuld de praam zo lang 'in de grond' had gezeten. Arent ontkende tevens dat

hij beloofd had zich met de opbrengst van de uiteindelijke verkoop tevreden te stellen. Geertruid betoogde vervolgens dat ze niet eens zelf de praam had verkocht. Dat had Arent gedaan. Drost en 24 Etten stelden de eiser in het ongelijk. Wat daarvan precies de motieven waren, zoiets is niet altijd duidelijk, in de 18^e eeuwse processen, maar men koos in ieder geval de zijde van Geertruid Cok. Deze was inmiddels getrouwd met Egbert Veltman. Op dat huwelijk kwam al met al geen extra financiële last te liggen. De praam was weg, de schulden daarvan ook.

OVERZEILD BIJ MEPEL, OF: ZEERECHT IN DRENTHE?

Op 11 juni 1781 diende voor de Etstoel het proces tussen Claasje ten Heuvel, weduwe van Lucas Jans Steenbergen van het Hoogeveen, haar meerderjarige zoon Jan Luichies Steenbergen, en Heijn Meinen uit Meppel. De praam van Claasje en haar zoon Jan Luichies Steenbergen lag aan de wal, stevig vastgelegd, toen de knecht van Heijn Meinen hem met een vaartuig met volle zeilen overzeilde. De stevens raakten elkaar zo fors, dat de praam van Claasje en haar zoon zonk. Dat was gebeurd in december 1780. De praam was niet direct naar de helling gebracht, maar lag gezonken en wel tot april 1781 midden in het vaarwater. Claasje en haar zoon eisten dat de praam door deskundige mannen werd getaxeerd op de waarde van het moment van overzeilen, dat Heijn Meinen dat dan zou betalen en het wrak zelf zou houden, of dat hij op kosten van de eisers het wrak naar een helling zou brengen 'en de praam weder zo goed te laten timmeren, als bij het overzeilen is geweest'. Verder zou Heijn Meinen alle kosten moeten betalen die Claasje en haar zoon hadden gemaakt.

De verdediging voerde aan dat de schade maar gering was. Direct nadat het ongeval was gebeurd, had Heijn Meinen aangeboden om de helft van de schade te betalen. Dat was zo gewoon, onder schippers. Dit aanbod was 9 maart 1781 nog eens gedaan, nu in een officieel aanbod 'bij gerichtelijke insinuatie'. Heijn had blijkbaar de schulte of de pander ingeschakeld, voor een formeel schrijven. Omdat Claasje en haar zoon de praam zo lang hadden laten liggen, waren andere pramen erop gevaren. Dat had de schade aanmerkelijk vergroot. Verder zei Heijn dat alle mogelijke voorzichtigheid in acht was genomen om het ongeluk te voorkomen. De eisers stelden dat een ieder verplicht is om de volle toegebrachte schade te vergoeden, niet enkel de helft. De praam lag netjes aan de wal. Andere schippers hadden er geen last van. Ze zeilden onbelemmerd voorbij. Maar Heijn had zijn praam toevertrouwd aan een onbedreven persoon. Die stootte met de achterstevan van zijn vaartuig tegen de wal, maakte een draai, en schoot toen met volle zeilen in de vastliggende praam. Door de ingevallen vorst kon de gezonken praam niet eerder worden geborgen.

Heijn haalde het zeerecht erbij, en beweerde dat hij de helft maar hoefde te betalen, maar dat ging over twee zeilende schepen, die elkaar raakten, of over een situatie waarin iets gebeurde dat niet te wijten was aan menselijke onvoorzichtigheid. Heijn beweerde dat het zeerecht hier wel degelijk gold, ook als een praam aan de wal lag, en dat de praam door een ongeval is overzeild. Daar kon niemand wat aan doen. Halve schade vergoeden was billijk. De Etstoel – de 24 etten, assesso-

ren, enkele gecommiteerden, ontvanger mr. J. van Lier, en de landschrijver Erkenswijk – besloot op de ‘aanstaande’ Lotting (vergadering, zitting) de partijen nader te horen en in de minne te verenigen, zo dat mogelijk was, of anders tot een eigen uitspraak te komen. Daar bleef het bij. Hoe het afliep? Helaas, niets op papier.

EEN ZIEKE SCHIPPER EN EEN LEKKE PRAAM

Berent Faken, van het Echtens-Hoogeveen, had op 12 juni 1781 voor de Etstoel een probleem met Claas Blanken uit het Pesserveld. Claas Blanken had in 1780 de praam van Berend Faken beladen, en daarmee een vracht tot buiten Meppel gevoerd. Daar is de lading – heide en hout - blijkbaar verkocht, want de praam is ontladen gelaten, oftewel leeg blijven liggen, en aan de grond geraakt. De praam bleef enige tijd in het vaarwater liggen. Claas Blanken wilde de schade niet vergoeden. Als verdediging werd aangevoerd, dat het niet Claas Blankens schuld was, dat de praam aan de grond was gelopen. De praam van Berend Faken was lek geweest. Berend Faken had aangenomen de vracht van Claas Blanken in zijn praam in te laden en af te voeren. Onder het voorwendsel dat hij ziek was, zou Berend Faken vervolgens hebben verzuimd om zich op zijn vaartuig te begeven. Althans, dat was het verhaal van Claas Blanken. Men was al begonnen met het laden van de turf. Daarom moest Claas Blanken zelf zijn turf op de praam van Berend Faken van het veen afvaren, zei Claas. Dat wist Berend Faken, daar was hij mee akkoord gegaan. Je moest toch wat, en Berend was ziek. Berend had de praam van Berend Faken niet verwaarloosd. Hij had hem behoorlijk c.q. netjes aan de wal gelegd. Dat de praam vervolgens aan de grond was geraakt, daar kon Claas dus niks aan doen. Claas had zelfs geprobeerd ervoor te zorgen dat de praam weer uit de grond kwam, terwijl Berend Faken zich daar niet mee had willen bemoeien. Zei Claas.

Berend Faken voerde aan dat er in goed overleg was geladen en afgevaren. Maar dat hield ook in dat Claas Blanken verplicht was geweest de praam terug te brengen, of anders de schade te vergoeden, die was ontstaan omdat hij dit verzuimde te doen. Ja, Berend Faken was ziek geweest, daarom kon hij niet varen. Daarom kon hij de afgesproken vracht van hout en heide niet voor Claas Blanken wegbrengen. Maar hij had Claas Blanken uitdrukkelijk gewaarschuwd, dat de praam lek was. Claas Blanken erkende vervolgens dat hij ervan wist dat de praam lek was. Maar juist daarom moest hij er wel mee wegvaren, want de lading heide en hout zat al in de lekke praam. Dat kon hij niet zo laten, dan zou Claas schade lijden, als hij de lading in de lekke praam liet. En omdat Berend Faken ziek was, moest hij dus zelf wel op die lekke praam naar Meppel, om de vracht weg te brengen. Uitsstel was niet mogelijk. Maar Claas Blanken had echt niets verwaarloosd. Maar als bevrachter kon hij niet verplicht worden geacht om op de praam te passen. Hij had de praam uit de grond laten halen, maar daartoe was hij ‘ongehouden’, onverplicht geweest.

De Etstoel was het echter roerend eens met de eiser, Berend Faken. Oftewel: Claas Blanken moest betalen. Staande de Lotting – de vergadering van de Etstoel – werden Berend Faken en Claas Blanken door een commissie van Ette J.O. Brunstinge en gedeputeerde Roelof van Echten tot Echten, samen met landschrijver Erkenswijk, onderhouden over de hoogte van de schade. De commissie zou tracht-

ten de heren daarover 'in de minne te verenigen'. Dat is blijkbaar gelukt. Er is namelijk verder geen uitspraak over gedaan. Claas Blanken zal ook de gerechtskosten hebben betaald. Berent Faken heette ook wel 'ten Caat'. Hij was geboren in 1736 als zoon van Fake Berents (ten Caat) en Mettien Jans. Berent was getrouwd met Geesje Harms Schonewille. Ze zijn de voorouders van de familie Ten Caat uit de Hoogeveense buitengebieden. Ze woonden toentertijd op de zuidkant van het Noordse Opgaande. Het Pesserveld was de noordkant van dat opgaande, en het Achteromse Opgaande.

WAT HOORDE ER BIJ HET EERSTE VERLAATSHUIS?

Schulte Beuker was door zijn grote aandeel in het totaal van de venen van de Compagnie van 5000 Morgen verantwoordelijk geworden voor een gedeelte van de Hoogeveense Vaart. Dat was een gevolg geweest van de scheiding van de vaart in 1733, en opeenvolgende onderverdelingen van 1764 en 17 januari 1767. Dit maakte individuele eigenaren of groepen eigenaren verantwoordelijk voor onderhoud en beheer van delen van de vaart, terwijl ze nog wel gezamenlijk een Baas aanstelden. Beuker was verantwoordelijk voor het eerste verlaatshuis (woning van de verlaatsman), het eerste verlaat zelf, de kolk, en het bij dit verlaatshuis horende land en grond. De mombers over zijn kinderen, Warner Roelofs Steenbergen, Jan Pieters Leffers en H. Brinkman, kwamen in conflict met Jannes Jacobs Sempel, toen die gestopt was met zijn werk als Baas van de vaart. De Baas van de vaart was opzichter over de afvarende en opvarende vloot en het uitvoerende gedeelte van het beheer van de vaart zelf. Toen hij was gestopt, moest hij een andere woning zoeken. Het verlaatshuis was de plek waar de nieuwe verlaatsmeester en Baas van de vaart zou wonen. Reinder Pieters Steen werd de nieuwe verlaatsmeester en Baas van de vaart. Dit verlaatshuis stond in de huidige situatie ongeveer op de rotonde, waar de Zuidwoldigerweg en de Bethesdastraat op elkaar aansluiten. Het ging bij dit verlaatshuis om een dubbele woning, half van de Compagnie van 5000 Morgen – en daardoor half meegedeeld toen de vaart werd verdeeld – en voor de andere helft particulier bezit.

Jannes ging, en nam een boom mee. Hij liet een eik kappen, zonder toestemming van de mombers. Verder brak hij ook een schuurtje af, dat stond ten westen aan of bij het genoemde verlaatshuis. Het werd gebruikt door de bewoner van dit verlaatshuis. Ook had Jannes bonen gepoot in de grond van het verlaatshuis. Hij deed of het zijn moestuin was. De hof was omgespit en deels in gebruik genomen door Reinder. Jannes had een deel van de hof zelfs toegeëigend, tot aan het verlaat toe, door op de oost- en de zuidkant ervan een 'vreding', een omheining te maken. Althans, dat vonden die mombers. Het conflict liep zo hoog op, dat de Etstoel van Drenthe hier een uitspraak in moest doen. Dat gebeurde op 5 december 1777. De mombers eisten vergoeding voor de weggenomen boom en schuur, en teruggave van de grond.

Vervolgens vertelde men voor de Etstoel een hele familiegeschiedenis. Jannes' vader, Jacob Assies, was ook al Baas van de vaart geweest. Jannes was hem opgevolgd in 1734, en had zo gewerkt tot in 1776. Vader had de hof en het land

erachter ook al gebruikt. Ooit had er een sloot gelegen, die de hof en het land erachter uit elkaar hielden. Die sloot was gedempt, het hek was verplaatst, en op de grond werd een schuurtje voor de verlaatsmeester gebouwd. Dit was betaald door de eigenaren van het pand. Dat schuurtje, dat had Jannes dus afgebroken, de ingang in het hek verplaatst van de westzijde van het land naar de zuidkant, en de boom gekapt en bonen in de hof gezaaid. Jannes belette Reinder Pieters Steen de toegang tot de hof. En met recht, betoogde Jannes Jacobs Sempel. Zijn vader Jacob Assies had in 1701 een stuk veldgrond in erfpacht genomen, op een jaarlijks erfpacht van drie gulden. Dat was de grond naast het eerste verlaat. Het liep van de vaart tot de Carstenskamp. Later was met de markegenoten van Ten Arlo een stuk grond verruild, tegen een stuk van de grond bij het verlaat. Zo kreeg Jacob Assies uiteindelijk een stuk grond langs de vaart van 50 roeden lang en 4 ½ roeden breed. Die grond ging over op Boele Jacobs Sempel, broer van Jannes, en ging in 1736 met huis en al over op Roelof Hendriks Deute, getrouwd met hun zuster Trijntien Jacobs Sempel. De boedel van Roelof Hendriks Deute werd 'grasvellig'. Hij ging failliet, zouden we nu zeggen. Huis, hof en vererfpachte grond daarachter werden in 1737 publiekelijk verkocht aan Jannes Jacobs Sempel. In 1739 werd de overdracht daarvan landrechtelijk bevestigd.

Aanvankelijk was het verlaathuis een enkele woning. Daarna werd het een dubbele woning. De westelijke helft is er naderhand aan getimmerd. Al die jaren daarna had Jannes in alle rust gebruik gemaakt van huis, hof en grond, zonder dat de mombers – of Ernst Beuker – of welke participant dan ook – er gebruik van had gemaakt. Jannes had ook wel heggehout van de grond verkocht, of eikenhout van de wal van het land laten kappen. Albert Winkel was de volgende verlaatsmeester in het verlaathuis, de opvolger van Jannes. Albert Winkel had dit werk alleen gedaan in 1776, want in 1777 vinden we hier Reinder Pieters Steen vermeld, en dat jaar werd ook genoemd in de stukken van de Etstoel als Reinders start. Ze woonden er met twee gezinnen, de verlaatsman aan de ene kant, de Baas van de vaart aan de andere van de dubbele woning. Albert Winkel had Jannes geen strobreed in de weg gelegd. Toen schulte Ernst Beuker bij een verdeling van de vaart, verlaten en verlaathuizen, eigenaar was geworden van het verlaat, had die Jannes als eigenaar van huis en grond erkend. Het was helemaal niet vreemd dat er geen grond bij dit verlaathuis zelf hoorde, als deel van de gronden van de Compagnie of een afsplitsing daarvan, want bij het 2^e, 3^e en 4^e verlaat was dat net zo. Ze konden wel verdelen wat ze wilden, daar binnen de Compagnie, maar dat woog minder zwaar dan de feiten die Jannes Jacobs Sempel aandroeg. De mombers van de kinderen Beuker hielden echter voet bij stuk. Al het bezitsrecht dat Jannes Jacobs Sempel zei te hebben, baseerde hij enkel op het feit dat hij als verlaatsmeester en Baas van de vaart het pand had gebruikt, als personeelslid van de Compagnie van 5000 Morgen en degene die verantwoordelijk was voor het verdeelde stuk vaart, verlaat en huis, verder niet, hielden ze vol.

De Etten zagen dat toch anders. Hun eis werd ongegrond verklaard, ze moesten de kosten van het proces betalen, en Jannes kon houden wat van hem werd geacht. Oftewel, Reinder Pieters Steen had een verlaathuis met amper grond erbij. Dat had hij zich vast anders uitgedacht. Aldus de Etstoel, op 5 december 1777. Op 7

december 1782 stonden Jannes Jacobs Sempel en Reinder Steen opnieuw bij de Etstoel, in een volgend conflict rondom het eerste verlaatshuis, de dubbele woning. De weg bij het huis van Reinder Pieters Steen en Jannes Jacobs Sempel was namelijk 'kwaad' bevonden. Niet in orde. Ze zouden een boete moeten betalen en de weg moeten herstellen. De schouw was in 1782 gedaan namens de Landschap Drenthe, en omdat Jannes en Reinder niet wilden betalen of repareren, was er een proces aangedaan door de Drost van Drenthe. Reinder Pieters Steen en Jannes Jacobs Sempel werden als gebruikers van het eerste verlaatshuis verantwoordelijk gesteld voor het onderhoud van een deel van die weg, voor zover het bij het eerste verlaatshuis lag.

De eigenaren van het pand van Reinder Pieters Steen betoogden dat de woning van Steen er al stond vanaf 1646. Ze waren nog nooit belast met het onderhoud van de weg. Ook de bewoners van het 2^e, 3^e en 4^e verlaatshuis waren niet aansprakelijk voor de weg. Het land van Jannes Jacobs Sempel lag ten oosten, ten westen en ten noorden van het verlaatshuis. Oftewel: die had veel meer aansluitende grond langs de weg dan dat zij dat hadden. Zijn land strekte zich volgens de aankoopbrief uit vanaf de vaart tot de Carstenkamp. De weg zou dus onder dat land vallen, en niet onder het eerste verlaatshuis. Jannes Jacobs Sempel gaf aan dat voor zijn land de weg altijd was onderhouden, maar het stukje weg tegen of ten zuiden van het officiële verlaatshuis, van Reinder Pieters Steen, daarvoor was hij niet verplicht om het te onderhouden. Hij kon brieven laten zien vanaf 1701, waarin niet werd aangegeven dat hij daarvoor verantwoordelijk was. Overal op het Hoogeveen moest iedereen zijn eigen stuk weg tegen zijn eigen land en huis onderhouden. Dus ook de bezitters van het pand van Reinder Steen, tenzij ze zouden kunnen bewijzen dat ze daarvan gevrijwaard waren. Reinder was nog van plan geweest om zijn gedeelte weg te bestraten, maar dat was verhinderd door de Landschap Drenthe. De Etstoel achtte de eis van de Drost wel gefundeerd. Reinder Steen en de mombers van de kinderen van Ernst Beuker moesten de boete betalen en het pad repareren. Ze moesten tevens de kosten van het proces betalen, zowel die van de Drost als van Jannes Jacobs Sempel.

DE STUW VAN EGBERT TER STEGE

's Zomer was er in de kolonie grote schaarsheid aan water, betoogden de directeuren, merendeels veroorzaakt door lekken in de stuwen, dammen en pompen. Hierdoor werd veel water onnut verspild, dat had kunnen worden ingezet om te komen tot goede stroming van de Hoogeveense Vaart. Er was op 19 oktober 1781 een reglement gemaakt, waardoor de Compagnie van 5000 morgen dit probleem op probeerde te lossen. Kort gezegd, niemand mocht water halen uit de vaart, om te voorkomen dat de turfafvoer naar Zwartsluis werd belemmerd. De directeuren hadden Egbert ter Stege op 6 augustus 1783 gerechtelijke aanzegging gedaan, om de lekkage te stoppen bij zijn dijk en de stuw bij het Eerste Wijkje in het Pesserveld. Binnen zes weken moest dat lekken afgelopen zijn. Daarna is door rentmeester Prijs herhaalde malen vruchteloos gemaand er wat aan te doen. De Compagnie had vervolgens zelf de lekkage gestopt, wat f 31,14,4 had gekost. Dat geld wilde men op Egbert ter Stege verhalen. Die wilde niet betalen en beweerde

dat hij vooraf niet was aangezegd dat er wat moest gebeuren. Hij zou alleen te horen hebben gekregen dat hij een reparatie moest laten uitvoeren in het dijkje aan de noordkant van het opgaande. In 1784 was er een doorbraak van een dam geweest. Toen had Egbert ter Stege wel moeite gedaan om de dijk te repareren. Verder zou hij voor 1787 niets hebben gedaan. Er waren inmiddels diverse onderaardse lekken in de dam, waardoor veel water onnut werd verspild. Inmiddels vonden de directeuren dat Egbert ter Stege voldoende was gewaarschuwd en hun onkosten moest betalen.

Wat had Egbert ter Stege daarop te zeggen? Hij gaf aan dat op 6 augustus 1783 geen sprake was van een wettige aanzegging. Zonder enige aanzegging had hij in 1784 en 1786 zelf gezorgd voor reparatie van de stuw, toen die had gelekt. Pas op 30 augustus 1787 was hem door de pander namens de directeuren van de Compagnie aanzegging gedaan. Hij moest toen uiterlijk de dag erop een lek in de dam stoppen. Hij had aangegeven dat hij daartoe bereid was. Maar hij kon helemaal niets doen die dag erop, want er waren ook problemen bij het Noordse Schut. Daar moest een reparatie gebeuren, die zoveel tijd vroeg, en die geen uitstel kon hebben, dat hij daar al die tijd mee bezig was. Toen het Noordse Schut was gerepareerd, toen had hij zijn stuw aangepakt. Als hij de kans had gekregen. Volgens het reglement zou hij het binnen zes weken moeten doen, dus hij had het ruimschoots op tijd gedaan. Maar die kans kreeg hij niet, want de directeuren van de Compagnie hadden de dag na aanzegging zelf de zaak laten repareren. Op Egberts kosten. Hij had altijd ijverig getoond dat hij zicht inzette voor het dichthouden van dammen, dijken en stuwen. Hij had het dan ook niet verdiend, vond hij, hoe de Compagnie met hem omging. Die had hem op enorme kosten gejaagd, door bijna de hele stuw op te graven. Men kon op basis van het reglement niet veronderstellen dat hij tussen 1783 en 1787 zijn plicht had verzuimd, en dat daardoor zoveel verlies van water veroorzaakt zou zijn. Wat Ter Stege aanvoerde was, dat de arbeiders van de Compagnie door het graven van een greppel in zijn stuw, zelf het merendeel van de lekken hadden veroorzaakt. Hem was nooit aangezegd dat hij die opgraving en aanvulling van de stuw zou moeten doen, alleen om lekkage te stoppen. Dat had hij gedaan. De aanzegging van rentmeester Prijs was niet volgens de gerechtelijk juiste weg gegaan, dus was hij niet verplicht geweest daarop te reageren.

De directeuren van de Compagnie gaven toe dat Ter Stege weliswaar in 1783 op hun aanzegging het gebrek in de stuw op de oostkant van het Eerste Wijkje van het Noordse Opgaande had gerepareerd, maar de onderaardse lekken waren niet voldoende gestopt. Ter Stege zou alleen een doorbraak hebben gestopt, ontstaan door een overstroming, ten gevolge van buitengewoon hoog water. De Compagnie moest wel een spoor laten uitgraven, en dat weer aanvullen met zand, anders waren die ondergrondse lekken nooit gestopt. Er waren echt herhaalde aanzeggingen geweest, de eerste aanzegging had hij na 6 weken nog niet op gereageerd. De directeuren van de Compagnie hadden hun uiterste geduld op de proef gesteld zien worden. Ze hadden hun arbeiders pas aan het werk laten gaan, nadat door rentmeester Borchard Prijs uit eigen beweging en uit vriendschap voor de zoveelste keer een waarschuwing was overgebracht. Sterker nog, alle andere stuwen waren al op kosten van de aangelanden gerepareerd, op verzoek van de directeu-

ren. Alleen Egbert ter Stege was onwillig. Dat vonden de Etten ook. De Etstoel vond de eis van de directeuren gerechtvaardigd. Dat hield in dat Egbert ter Stege de gemaakte kosten van het herstel van de stuw moest betalen, dat hij de gerechtskosten moest betalen..... en dat hield ook in dat de Etstoel gerechtelijk (her)bevestigde dat de Compagnie van 5000 Morgen zeggenschap had over het waterbeheer in het Pesserveld. Dat punt kwam in de discussie niet aan de orde, maar het was wel bijzonder. Dat Pesserveld lag buiten het gebied van de Compagnie. Het was een achterland, dat voor de afvoer van de turf aangewezen was op de vaarten van de Compagnie. Die Compagnie functioneerde al met al ook als een waterschap, waarbij water werd beheerd, dat geen eigendom was van die Compagnie.

***De vele folianten van de verslagen van de
Etstoel van Drenthe, staan vol met conflicten.
Regelmatig komen we daarin de Compagnie van 5000 Morgen,
de Van Echtens, participanten van Bentincks Compagnie en
inwoners van Hoogeveen tegen.
Ook elders in deze studie zijn de teksten verwerkt.
Dit hoofdstuk is een bloemlezing, van teksten uit Etstoel 14,
zo heet de bron, die nog niet waren ondergebracht.***